

Pārnadžu populācijas, to apsaimniekošana, postījumi jaunaudzēs un to ierobežošanas metodes

Jānis Baumanis, LVMI “Silava” pētnieks

Latvijas mežzinātnes diena, 28.06.2013., Jaunkalsnava

Latvijā sastopamas un medījamas četras pārnadžu sugas:

- alnis (*Alces alces* L.);
- staltbriedis (*Cervus elaphus* L.);
- stirna (*Capreolus capreolus* L.);
- meža cūka (*Sus scrofa* L.)

Pārnadži ir ekonomiski un saimnieciski nozīmīgākā Latvijas medību faunas sastāvdaļa, tomēr, pārlietu savairojoties, tie var nodarīt ievērojamus postījumus lauksaimniecībai un mežsaimniecībai.

Pārnadžu populāciju apsaimniekošana ir jāplāno, ņemot vērā gan ekoloģiskos, gan sociāli ekonomiskos aspektus.

Medību saimniecība -

dabas resursu izmantošanas sistēma, kas vienlaikus ar produkcijas ieguvu nodrošina saimnieciski pieļaujamu dzīvnieku skaitu un saglabās medījamiem dzīvniekiem nepieciešamo vidi.

Medību saimniecībās, kur galvenā dzīvnieku suga ir stirna, populācijas apdzīvotā platība var būt 300 - 900 ha; meža cūku saimniecībās 3000 - 5000 ha, staltbriežu saimniecībās 5000 - 10 000 ha, bet aļņu saimniecībās 10 000 - 30 000 ha, atkarībā no meža masīva lieluma un konfigurācijas.

Vidējā medību iecirkņa platība Latvijā šobrīd ir aptuveni 2700 ha.

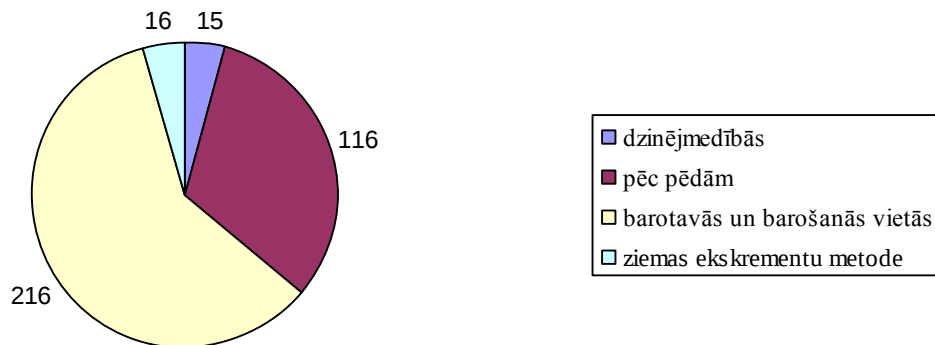
Pārnadžu populāciju apsaimniekošanas plānošana šobrīd Latvijā tiek balstīta gandrīz vienīgi uz dzīvnieku uzskaites datiem, neņemot vērā citus būtiskus faktorus – populācijas dzimuma un vecuma struktūru, dzīvnieku blīvumu un atbilstību teritorijas vides ietilpībai, postījumu apjomu citām saimniecības nozarēm, dzīvnieku dabiskās barības bāzes noslodzi un citus.

Saimnieciskā un plānošanas vienība ir medību iecirknis, kas, ņemot vērā vidējo medību iecirkņa platību Latvijā, ir pārāk maza teritoriālā vienība.

Pārnadžu populācijas un to apsaimniekošana

Pārnadžu uzskaites kārtības un rezultātu analīze:

Mežniecību, kurās veikta pārnadžu uzskaites datu analīze, izvietojums

2010./11. gadā Latvijā izmantoto pārnadžu uzskaites metožu sadalījums

Analizējot uzskaites datus, konstatētas sekojošas kļūdas un trūkumi:

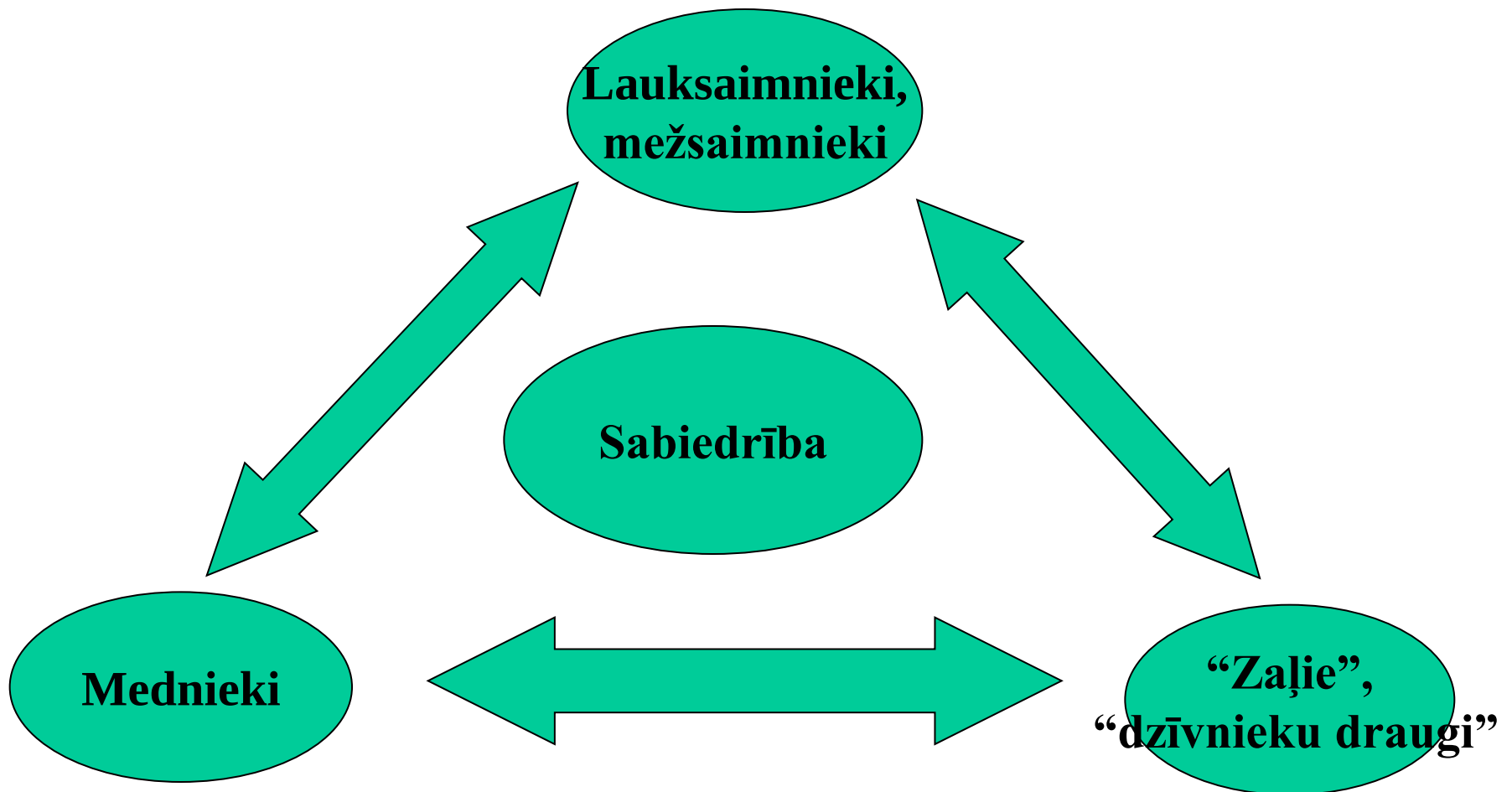
- uzskaites materiālos nav fiksēta uzskaites teritorijas platība;
- netiek fiksēti tukšie novērojumi;
- uzskaites datu falsifikācija;
- pielietotas neatbilstošas uzskaites metodes (pēc pēdām piebarošanas vietā);
- nav iespējams izsekot, kā uzskaites dati medību iecirknī tiek transformēti uz teritoriālo uzskaites vienību vai mežniecību.

Meža dzīvnieku nodarītie postījumi mežsaimniecībai un lauksaimniecībai ir viena no grūtāk risināmajām problēmām medību saimniecībā, kas nereti pāraug konfliktos starp zemes īpašniekiem un medniekiem.

Postījumus mežam visbiežāk nodara aļņi, staltbrieži un bebri, retāk ievērojamus bojājumus spēj nodarīt stirnas un meža cūkas. Meža cūkas vislielākos postījumus nodara lauksaimniecības kultūrām.

Atsevišķu koku bojājumi mežā nav uzskatāmi par zaudējumu mežsaimniecībai

Savstarpējās attiecības:

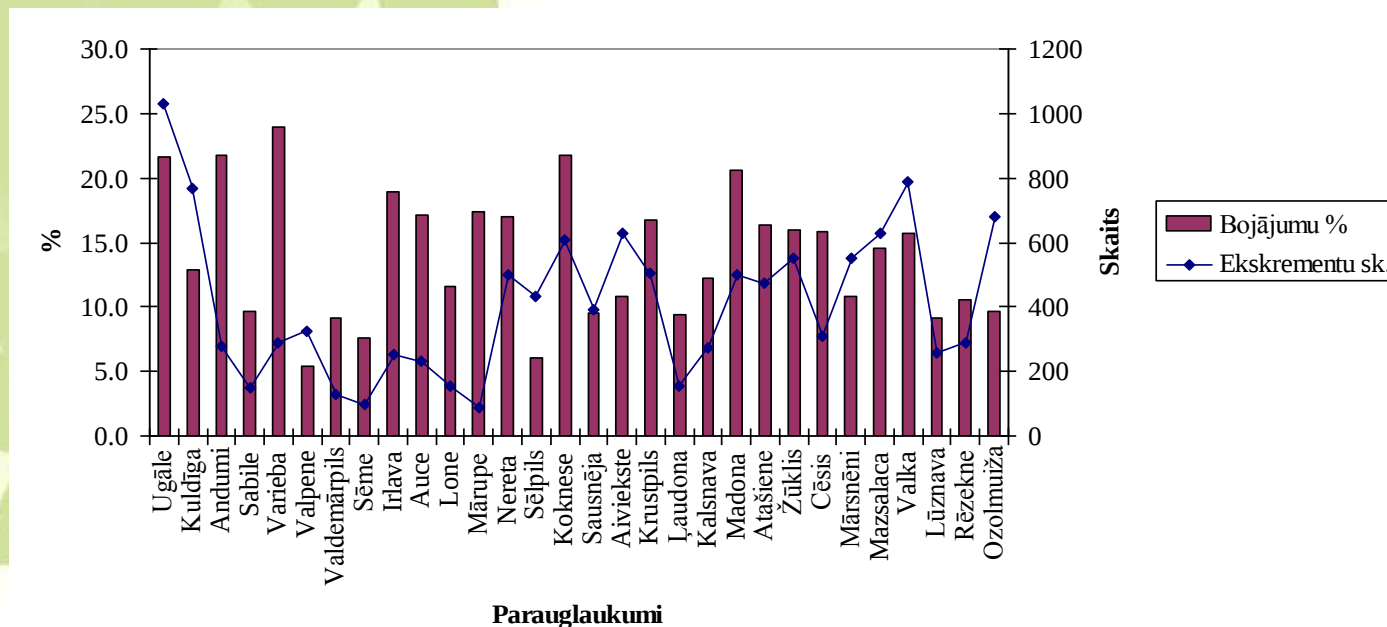
Biežāk dzirdētie viedokļi par dzīvnieku skaitu Latvijā:

- Medījamo dzīvnieku skaits Latvijā šobrīd ir daudz lielāks kā jebkad agrāk.
- Nomedīšanas apjomi (limiti) tiek noteikti pārāk zemi.
- Mednieki nemedī, jo ir ieinteresēti saglabāt lielu dzīvnieku skaitu.
- Dzīvnieku vairs tikpat kā nav, jo viss ir izšauts.
- Mednieki medī tikai tos dzīvniekus, ko var ēst.

Postījumu iemesli:

- meža dzīvnieki ir dabiska meža ekosistēmas sastāvdaļa, kuru attiecības ar kokaudzi, pamežu, paaugu, zemsedzi, augsni un mežam pieguļošām zemēm un ūdeņiem veidojušās ilgstošā laika periodā. Dzīvnieku izskaušana mežā varētu radīt tālejošas un bīstamas sekas daudzo dzīvo meža organismu un dabas procesu mijiedarbībā;
- dzīvnieku populācijās valda savi skaita regulēšanas, migrāciju un teritorijas izmantošanas likumi. Parasti viena apsaimniekotāja pārziņā mēdz būt meža platība, kas ir daudzkārt mazāka par populācijai nepieciešamo dzīves telpu. Tas traucē cilvēkam apzināti plānot un ietekmēt dzīvnieku skaitu un uzvedību mežā;
- dažbrīd vājās zināšanas par medījamo dzīvnieku sugu bioloģiju, ekoloģiju, populāciju patieso apjomu un izvietojumu teritorijā traucē pieņemt pareizos lēmumus kultūru apsaimniekošanā.

Pārnadžu postījumi mežsaimniecībai:

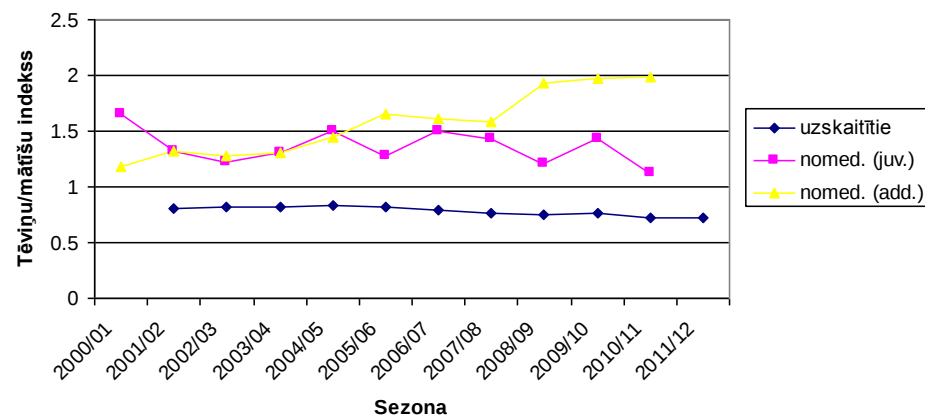
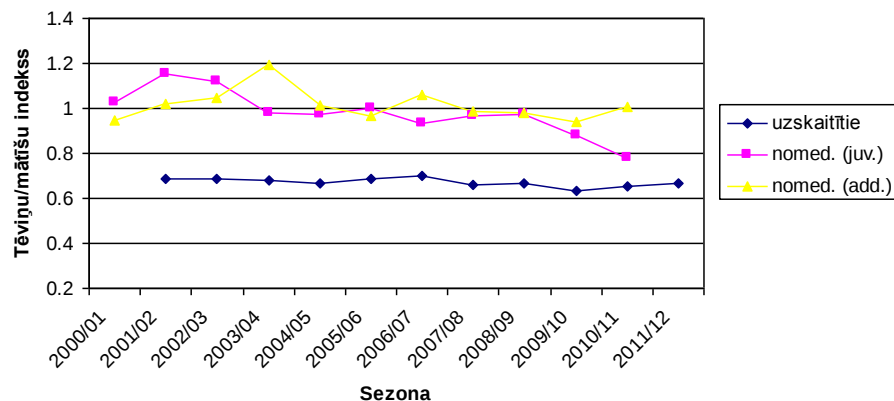
Svaigo postījumu apjoms skuju koku jaunaudzēs un pārnadžu ekskrementu kaudziņu skaits parauglaukumos

Pastāv vidēji cieša saistība ($r = 0,4159$) starp svaigo postījumu apjomu skuju koku jaunaudzēs un uzskaitīto pārnadžu ekskrementu kaudziņu skaitu.

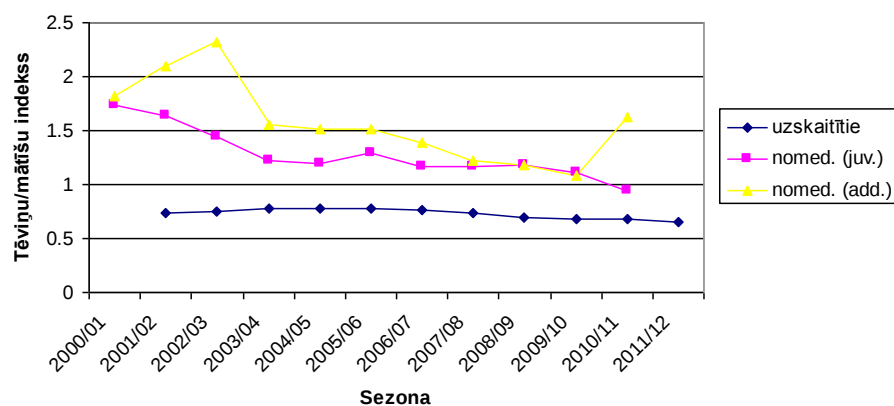
Pārnadžu populācijas un to apsaimniekošana

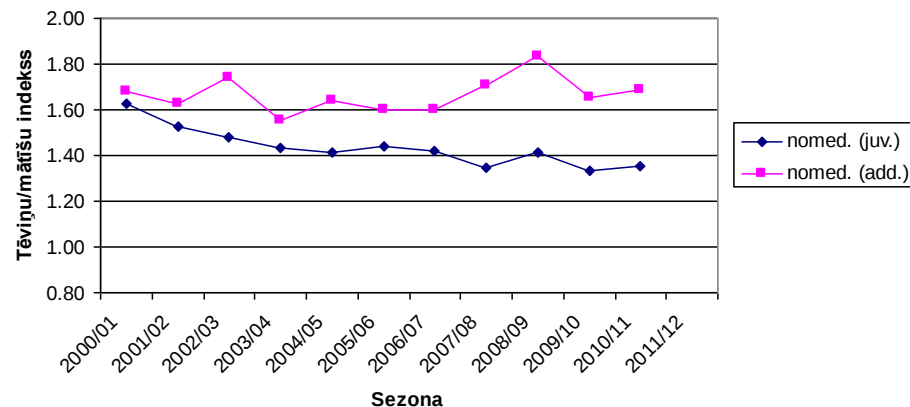
Medību ietekme uz populāciju dzimuma-vecuma struktūru:

Tēviņu/mātīšu indeksa izmaiņas uzskaitītajiem un nomedītajiem staltbriežiem

Tēviņu/mātīšu indeksa izmaiņas uzskaitītajiem un nomedītajiem alniem

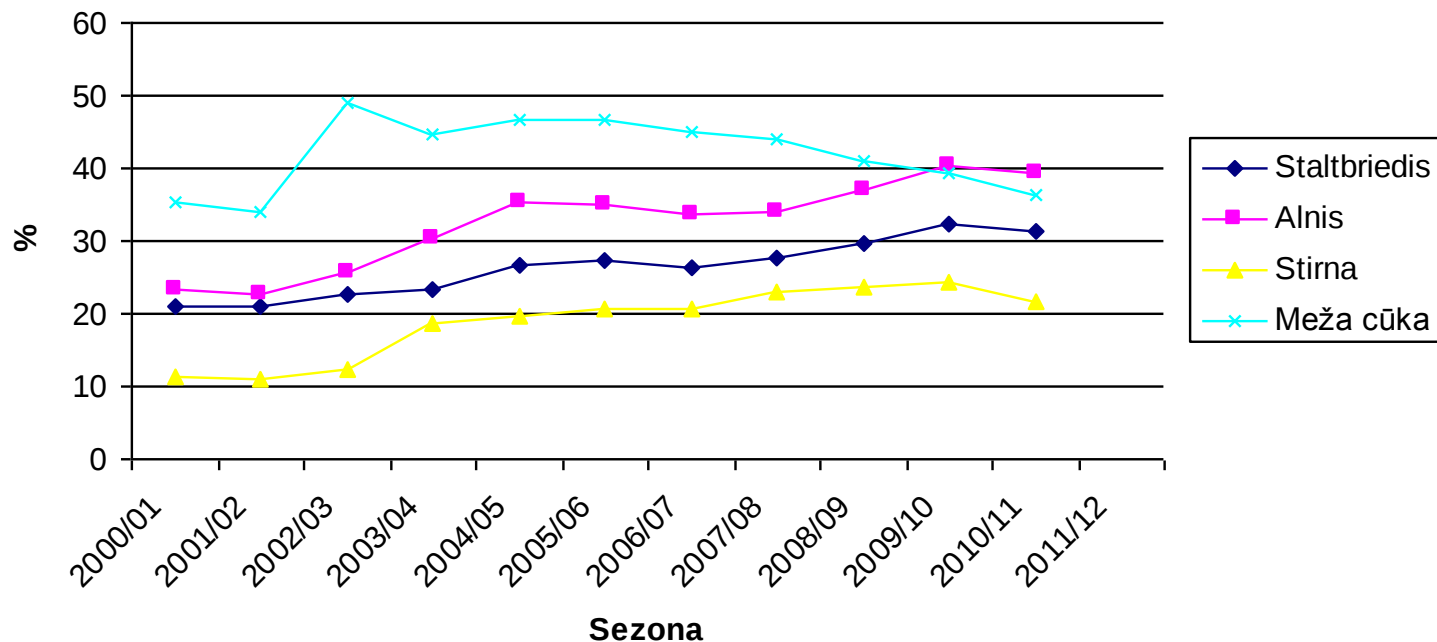
Tēviņu/mātīšu indeksa izmaiņas uzskaitītajām un nomedītajām stirnām

Tēviņu/mātīšu indeksa izmaiņas nomedītajām meža cūkām

Pārnadžu populācijas un to apsaimniekošana

Medību ietekme uz populāciju dzimuma-vecuma struktūru:

Dzīvnieku, kas jaunāki par gadu, nomedīšanas īpatsvara izmaiņas

- Viens no būtiskākajiem instrumentiem, pārnadžu populāciju apsaimniekošanā, ir pareizas populācijas dzimuma-vecuma struktūras izveide.
- Medību intensitātes palielināšana var nedot gaidītos rezultātus, ja nav ņemta vērā populācijas dzimuma struktūra.
- Populācijas reproduktīvos rādītājus lielā mērā ietekmē populācijā esošo mātīšu skaits. Tādēļ plānojot medību intensitāti ir jābūt informācijai par populācijas struktūru.

Kas notiek dzīvē?

- staltbriežu populācija ar dzimuma struktūru 1:1
uzskaitīti 100 dzīvnieki, 50 buļļi, 50 govīs
bioloģiskais pieaugums 35 teļi
- staltbriežu populācija ar dzimuma struktūru 1:1,5
uzskaitīti 100 dzīvnieki, 40 buļļi, 60 govīs
bioloģiskais pieaugums 42 teļi

- **Kas notiek dzīvē?**
- Staltbriežu populācija ar dzimuma struktūru 1:1,5
- uzskaitīti 100 dzīvnieki, 40 buļļi, 60 govīs
- limits noteikts skaita saglabāšanai, 20% no uzskaites (20 dzīvnieku)
- limits tiek sadalīts pa dzimumiem un vecumiem, atļaujot nomedīt **7 buļļus, 7 govīs un 6 teļus**

Citi postījumus veicinoši faktori?

- dzīvnieku piebarošana (LMS izstrādātās piebarošanas vadlīnijas);
- dzīvnieku koncentrēšanas barības vai traucējuma faktoru ietekmē (ziemas rapša lauki, LVM realizētā cirsmu koncentrācija)???
- realizētā mežsaimniecības prakse (kociņu skaits uz ha, agrās kopšanas cirtes – to izpildes laiks un intensitāte)???
- medību platību sadrumstalotība, platības, kur medīt nedrīkst (nav līgumu, dažādi liegumi)???

Postījumu veidi un jaunaudžu aizsardzība pret tiem:

- galotnes un dzinumu apkodumi

Postījumu veidi un jaunaudžu aizsardzība pret tiem:

- mizas bojājumi

Postījumu veidi un jaunaudžu aizsardzība pret tiem:

- augu aizsardzības līdzekļi (repelenti Wobra, Cervacol, Plantskid u.c.)....
- mehāniskie (žogi, spirāles, cilindri u.c.)

Postījumu veidi un jaunaudžu aizsardzība pret tiem:

- mehāniskie (žogi, spirāles, sieti, cilindri u.c.)

Postījumu veidi un jaunaudžu aizsardzība pret tiem:

- darbu izpildes kvalitāte un plānošana

Postījumu veidi un jaunaudžu aizsardzība pret tiem:

- darbu izpildes kvalitāte un plānošana

Postījumu veidi un jaunaudžu aizsardzība pret tiem:

- darbu izpildes kvalitāte un plānošana

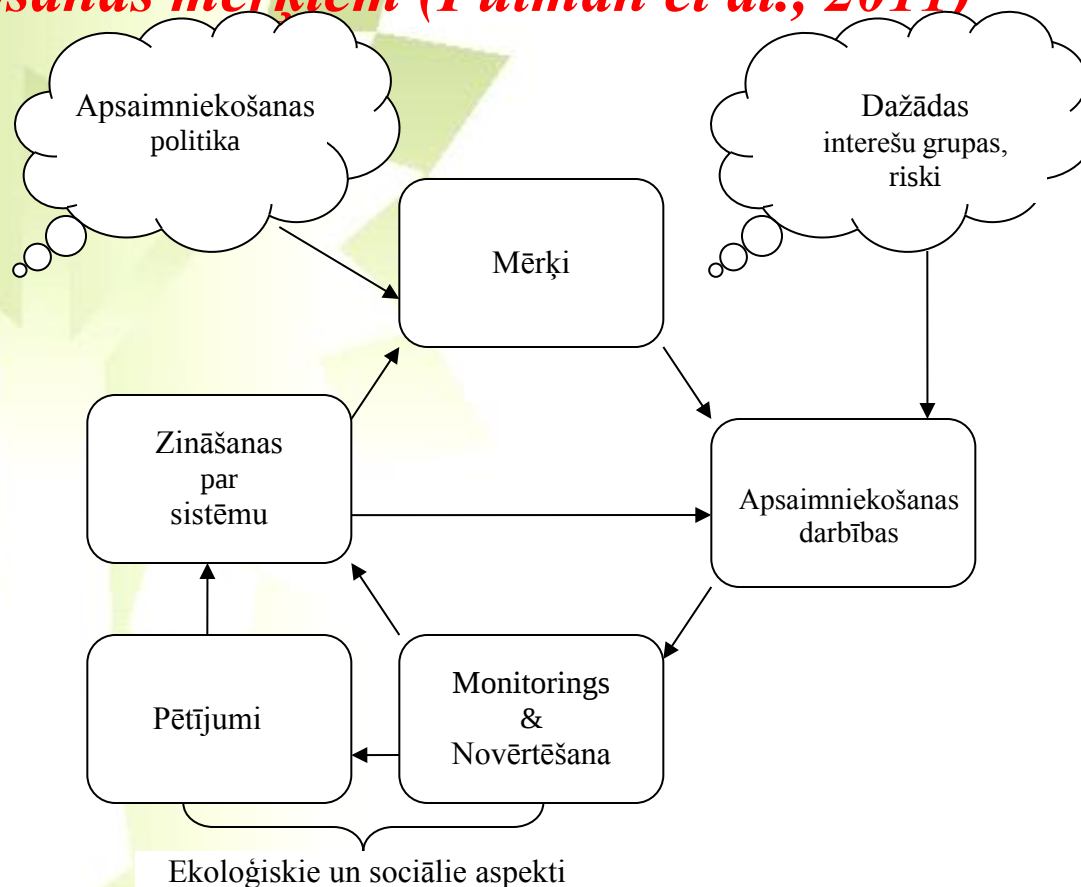

Pārnadžu populācijas un to apsaimniekošana

Pārnadžu populāciju apsaimniekošanas principi

Pārnadžu populāciju apsaimniekošanas sistēmai jābūt elastīgai un spējīgai pielāgoties konkrētiem apstākļiem un populāciju apsaimniekošanas mērķiem (Putman et al., 2011)

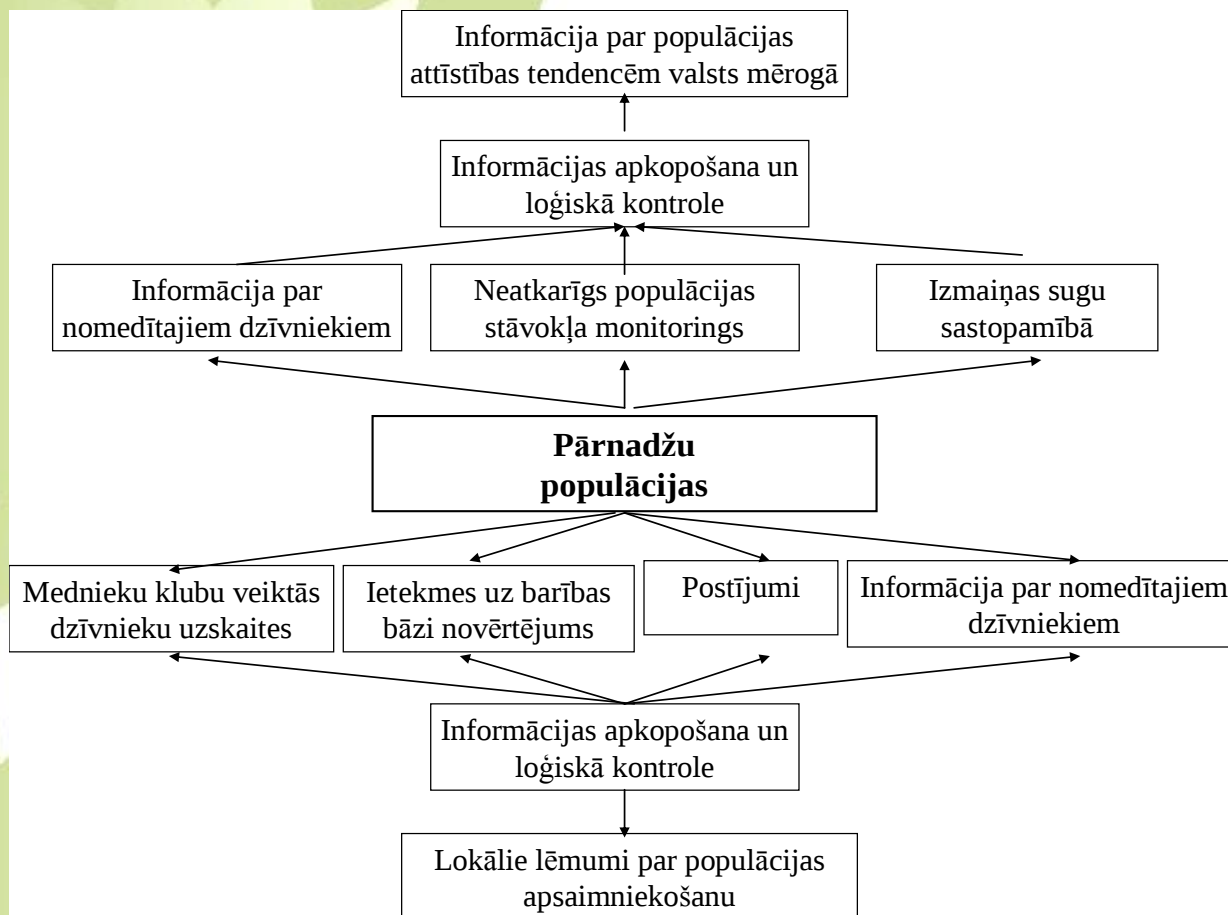
Pielāgoties spējīga apsaimniekošanas modeļa (adaptive management) shēma

Pārnadžu populācijas un to apsaimniekošana

Pārnadžu populāciju apsaimniekošanas principi

Lai novērstu darba izstrādes laikā konstatētos trūkumus, nepieciešams izveidot alternatīvu sistēmu oficiālajai VMD dzīvnieku uzskaitēi.

Autora izstrādāta pārnadžu populāciju stāvokļa novērtēšanas sistēmas organizācijas shēma

Laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam visām pārnadžu sugām konstatēta pārāk intensīva populāciju vīrišķās daļas ekspluatācija kā rezultātā populācijās izveidojies statistiski būtisks mātīšu skaitliskais pārsvars. Nepareizas medību prakses rezultātā populācijās izveidojies pārāk liels jauno dzīvnieku skaits. Svarīgākais, tuvākajā laikā veicamais uzdevums, pārnadžu populāciju apsaimniekošanā ir optimālas populāciju dzimuma un vecuma struktūras atjaunošana, samazinot mātīšu pārsvaru un jauno dzīvnieku īpatsvaru populācijās.

Lai sabalansētu dažādas sabiedrības intereses, pārnadžu populāciju apsaimniekošanā jāņem vērā gan ekoloģiskos, gan sociāli ekonomiskos populāciju apsaimniekošanas aspektus un jāparedz apsaimniekošanas sistēmas izmaiņas atkarībā no apsaimniekošanas politikas un mērķu izmaiņām. Pārnadžu apsaimniekošanas plānošanai nepieciešamās informācijas ieguve turpmāk organizējama divos līmeņos: (1) informācija, kas nepieciešama lokālo populācijas apsaimniekošanas lēmumu pieņemšanā; (2) zināšanas par pārnadžu populāciju attīstības tendencēm Latvijā.

Pārnadžu nodarītos postījumus mežsaimniecībai var samazināt, lietojot dažādus aizsardzības līdzekļus (bioloģiskos vai mehāniskos).

Pareizi pielietojot, šie aizsardzības līdzekļi ir pietiekami efektīvi pret staltbriežu un stirnu nodarītajiem postījumiem. Šobrīd nav citu pietiekami efektīvu līdzekļu, kā jaunaudzes iežogošana, lai novērstu aļņu nodarītos postījumus priežu un lapu koku jaunaudzēm.

LVMi “Silava” veiktie pētījumi, saistībā ar pārnadžiem un to nodarītajiem postījumiem:

- 1. Metodes briežu dzimtas dzīvnieku nodarīto postījumu ierobežošanai, 2005.-2006., finansējums LVM;**
- 2. Pārnadžu monitorings, 2008.-2009. g., finansējums MSAF;**
- 3. Lielākais pieļaujamais pārnadžu populāciju blīvums un minimālais kritiskais dzīvnieku skaits, 2009.-2013., MSAF**
- 4. Stumbra individuālo aizsardzības metožu izvērtējums jaunaudzēs, 2011.-2013. g., finansējums LVM**

Paldies par uzmanību!

Jānis Baumanis

LVMI "Silava" pētnieks

janis.baumanis@silava.lv

